

EXCAVATIONS AT SOUTH SHIELDS ROMAN FORT

vol. I, The Society of Antiquaries of Newcastle upon Tyne with Tyne and Wear Museums, 1994, 285 p.

RECENZIE

Lucrarea discutată este în fapt un impresionant raport de săpături, care prezintă rezultatele unui program de cercetare început în 1983, coroborate cu toate rezultatele cercetărilor anterioare.

Publicația face parte dintr-o serie de monografii privind castrul de la South Shields și împrejurimile sale. Potrivit politicii de publicare anunțată de conducătorii proiectului, urmează apariția unui al doilea volum, care va cuprinde rezultatele săpăturilor aflate încă în lucru la data redactării primului volum.

Un prim capitol cuprinde scopurile și metodele de cercetare, de unde aflăm despre cele patru campanii de săpături (1875-76, 1949-50, 1966/67-1970/73 și 1977-1983), care au precedat prezentul program de cercetări. Acesta din urmă a cuprins trei obiective principale: colțul de est al castrului, zona centrală (*principia*) și poarta de sud-vest cu șanțurile din zona ei. S-au făcut lucrări de consolidare și conservare pe principiul “conservă cum ai găsit”, dar și o reconstituire pe teren a porții de sud-vest, depășind acest principiu. Din punct de vedere al strategiei de săpătură, este interesant de subliniat că s-a adoptat principiul săpării totale a obiectivului, considerându-se că săparea parțială este inadecvată, dând informații incomplete primului cercetător și lăsând stricăciuni ireparabile pentru cei care urmează să continue săpătura. De asemenea, în cadrul acestui principiu al săpării totale, s-au dezvelit suprafețe întinse, renunțându-se atât la secțiuni, cât și la casetări succesive, ca metode inadecvate obiectivului.

Înregistrarea profilelor s-a făcut după metoda contextelor numerotate, metodă uzuală în Marea Britanie și folosită parțial și la noi.

Al doilea capitol este cel care prezintă complexa istorie a castrului. După o explicare a situației geografice a castrului la gurile râului Tyne (pe coasta de nord-est a Angliei), în prelungirea limesului lui Hadrian (care se încheie la est cu Wallsend), se discută perioadele istorice de existență a sitului în epoca romană. Acestea sunt nouă la număr, după cum urmează:

Perioada 1 - epoca flaviană (?); perioadele 2 și 3 - Traian (?), Hadrian și prima parte a domniei lui Antoninus Pius (?); perioada 4 - castrul de piatră de la mijlocul epocii lui Antoninus Pius; perioada 5 și 6 - existența bazei de aprovizionare; perioada 7 - reconvertirea în castru; perioada 8 - modificări în castru și perioada 9 - sfârșitul epocii romane și perioada post-romană (semnele de întrebare aparțin autorilor).

În cadrul primelor trei perioade castrul vizat nu există pe acest amplasament. Din perioada 1 s-au găsit doar fragmente ceramice (*terra sigillata* și *terra nigra*), iar din perioada 2 și 3 urme ale unor clădiri din lemn și chirpic, considerate ca aparținând așezării de pe lângă un alt castru, nedescoperit încă, aflat poate la est sau sud-est de castrul de piatră și care, pe baza unor inscripții, pare să fi găzduit *ala I Asturum*.

În perioada 4, datată la mijlocul domniei lui Antoninus Pius, s-a construit un castru de piatră de 148 x 113 m, orientat spre NV (respectând deci preceptele lui Hyginus privind orientarea porții praetoria). Castrul avea un *horreum* dublu în *latus praetorii sinistrum* și barăcile orientate paralel cu *via principalis*. Se crede posibil ca trupa castrului să fie deja din această perioadă *cohors V Gallorum*, posibil o cohortă equitată. Interesant este că de construcția castrului s-a ocupat un detașament din *legio VI Victoria Victrix*, fapt atestat de o inscripție pe un bloc din zidul principiei.

În perioada 5, al cărei început este datat după sfârșitul sec. al II-lea, mai probabil în timpul guvernării lui Alfenius Senecio (205-207), castrul a fost transformat într-o bază de aprovizionare cu grâne. Principia a fost reorientată spre sud-est și în loc de barăci s-au construit hambare (*horrea*), inclusiv în locul fostei curți din perioada 4. Barăci au fost construite în colțul de est al castrului, suficiente (cred autorii) pentru a adăposti cohorta V de gali. Interesant este că aceste barăci au o structură mixtă: piatră și lemn. Castrul a fost prelungit spre sud-est pentru a putea cuprinde toate aceste structuri. Transformarea în bază de aprovizionare pare legată de expediția lui Septimius Severus în Britannia (209-211). Și în acest caz, tot legiunea VI Victoria Victrix a fost cea care a mărit castrul.

În perioada 6 (construită între 222-235) a existat în continuare baza de aprovizionare. S-au construit noi hambare, chiar în locul principiei din perioada 5, o altă principia construindu-se în prelungirea spre sud-est. Barăcile se găseau tot în colțul de est, schimbându-și doar orientarea.

Autorii fac apoi un calcul interesant al capacității bazei de aprovizionare în perioadele 5 și 6, stabilind de exemplu, că la o rație maximă de soldat de 1,36 kg grâu pe zi, baza lărgită din perioada 6 ar fi putut hrăni o armată de 50.000 de oameni timp de 49 de zile!

Desigur, durata lungă de existență ca bază de aprovizionare și capacitatea mare sugerează un rol principal de aprovizionare a garnizoanelor valului lui Hadrian, după cum pe drept consideră autorii. Grânele erau aduse pe mare de pe continent, lucru reieșit din analizele grâului carbonizat găsit în ruinele hambarelor.

Perioada 6 se încheie printr-un incendiu la sfârșitul sec. al III-lea sau începutul sec. al IV-lea, considerat de autori a fi urmarea unui atac inamic decât demolare intenționată prin foc.

Perioada 7 a însemnat revenirea parțială la funcția de castru prin: reconstruirea principiei pe vechiul loc, transformarea rândului de sud al hambarelor în barăci (rândul de nord rămânând hambare). În colțul de est, peste barăcile mici din perioadele 5 și 6 s-a construit o casă cu atrium. În această perioadă, garnizoana castrului pare să fi fost *numerus barcariorum Tigrisensium*, provenit din Orient, dintr-o zonă a Tigrului controlată de romani între Septimus Severus și Iulian. Așa s-ar explica apariția toponimului *Arbeia* din *Notitia Dignitatum* (din aramaicul Bet Arbaye - "patria arabilor", denumire a zonei de proveniență a acestor soldați).

Perioada 8, care începe în a doua jumătate a sec. al IV-lea, este caracterizată de modificări de părți ale unor clădiri, inclusiv în casa din colțul de est. Interesantă este posibilitatea existenței unei biserici creștine în curtea principiei, bazată pe găsierea unui altar de piatră în această zonă.

În sfârșit, perioada 9 înseamnă ultimele activități romane în castru și posibile activități post-romane: înmormântări în curtea principiei, un șanț în fața porții de sud-vest, se fac de asemenea referințe la situația istorică în perioadele următoare până aproape de zilele noastre.

După acest capitol de istorie a castrului, sinteză a rezultatelor cercetărilor, atât anterioare, cât și proprii autorilor, urmează capitole de arheologie propriu-zisă, în care se prezintă în amănunt săpăturile și rezultatele fiecărui obiectiv în parte.

Capitolul 3 este dedicat principiei, și anume clădirii originare a acesteia și nu celei construite în prelungirea de sud-est din perioada 6. Sunt prezentate cercetările anterioare ale obiectivului, ca apoi să se arate rezultatele proprii, defalcate pe perioadele cronologice cunoscute. Acest capitol dispune de un bogat material ilustrativ - planuri, profile și fotografii - și de cataloage de descoperiri pe perioade. De remarcat că a existat o primă principia (perioada 4A) incompletă, care se pare că a servit ca loc de stindarde (*aedes*) pentru unitatea care a construit castrul și ca loc de practici religioase legate de construcție. Această principia constă doar din partea din spate a unei principii complete. Odată cu această clădire s-a săpat o fântână, care a funcționat de-a lungul tuturor fazelor ulterioare ale clădirii. Toate aceste faze sunt explicate în detaliu și reprezentate prin planuri defalcate pe perioade și faze, fotografii, reconstituiri grafice, machete etc.

Capitolul 4 este dedicat cercetării porții de sud-vest, a drumului de *intervallum* și a șanțurilor din zona porții.

Demersul este de asemenea structurat în funcție de perioadele cronologice arătate, ca și în cazul principiei. Se remarcă construirea încă din perioada 4B a unei anexe din piatră, care s-a alipit turnului de nord-vest și a blocat una din intrările porții.

În ceea ce privește șanțurile, o situație interesantă este aceea că, de la bun început, existau două șanțuri până în dreptul turnului de nord-vest, care se opreau aici. Din dreptul turnului pandant (de sud-est) pornesc trei șanțuri paralele. Acest lucru ne demonstrează incertitudinea unei reconstituiri ipotetice de șanțuri pe câte o latură întreagă de castru pe baza unei singure secționări a acesteia. Interesant de reținut este, după modificările de șanțuri din diversele perioade, existența unui șanț post-roman (perioada 9).

Capitolul 5 conține prezentarea inscripțiilor și materialelor de construcție. Programul de cercetare în curs a descoperit două inscripții, din care una fragmentară (onorifică, dedicată Iuliei Domna de către guvernatorul Caius Iulius Marcus prin *cohors V Gallorum*, datată 213). Această inscripție e foarte asemănătoare cu inscripții similare găsite în Dacia (Porolissum etc.).

Dintre materialele de construcții remarcăm țigle ștampilate COH V G și doar una a legiunii VI Victoria Victrix.

Capitolul 6 se ocupă cu monedele găsite de prezentul program de cercetare, în total 107, și de alte trei din săpături anterioare (1949). Monedele merg de la Marcus Antonius până la Theodosius.

Capitolul 7 conține descoperirile de obiecte mici (small finds): fibule, catarama, aplici, pandantive, inele etc. Se remarcă o camee de sardonix, reprezentând bustul împăratului Caracalla ca Hercule cu blana de leu legată în jurul gâtului.

Capitolul 8 se referă la ceramică. Este surprinzătoare lipsa opaițelor dintre categoriile ceramice. Nu știm dacă ele au lipsit din descoperirile făcute (ceea ce ni se pare improbabil) sau au fost omise de la publicare. O deosebită impresie fac datările de *mortaria*.

Capitolul 9 prezintă rezultatele cercetării asupra resturilor biologice și umane, în special asupra grâului carbonizat sau mineralizat dintr-unul din hambare și a altor semințe amestecate cu acesta. De asemenea s-au analizat polen, resturi de insecte și diferite părți din schelete umane.

Lucrarea specialiștilor englezi impresionează prin seriozitatea, calitatea și volumul muncii științifice depuse. Nici un amănunt semnificativ nu este lăsat deoparte, ceea ce uneori face ca lucrarea să pară foarte încărcată de informație. Situația arheologică extrem de complexă a obiectivului a făcut însă necesară această abundență informațională.

Interpretarea științifică este riguroasă și echilibrată, ceea ce face ca lucrarea de față să poată constitui un model de lucru. Interesant de reținut este faptul că autorii englezi au colaborat cu nu mai puțin de alți 14 specialiști, fiecare elaborând părți din această valoroasă lucrare în specialitatea sa. Acest fapt a făcut posibilă, de altfel, prelucrarea unui astfel de volum de date și descoperiri din cele mai diverse categorii.

Eduard Nemeth